

BRALNA PISMENOST – IZ PEDAGOŠKE PRAKSE/ Milena Mesner

/ OŠ Črna na Koroškem

O bralni pismenosti imamo učitelji veliko znanja, saj marsikaj izvemo na seminarjih, različnih predavanjih, iz strokovne literature, lastnih izkušenj in izkušenj sodelavcev. Leta poučevanja pa prinesejo tudi nekaj modrosti.

Če pogledamo na splet, vidimo ogromno napisanega o bralni/funkcionalni pismenosti – od strokovnih člankov (torej teorije) do uporabnih dejstev. Upam, da bo kdo tudi ob mojem pisanju dobil kako idejo za delo v razredu ali pa vsaj pritrtil temu pisanju.

Poznamo definicijo bralne pismenosti; pomeni, da se znamo v vsakdanjem življenju ustno in pisno sporazumevati na takšni ravni, ki nam omogoča uspešno delovanje v družbi.

V dolgoletni praksi sem se srečala z različnimi generacijami otrok. Vsaka je pustila svoj pečat – takšen ali drugačen. Z njimi pa sem se učila tudi jaz. Študij, strokovna literatura in še kaj res prinesejo določeno znanje. A če ga ne znaš prilagoditi učencem, je vsa teoretična podkovanost zaman. Ni idealnih otrok in ne bi jih razvrščala v različne tipe. So samo otroci, ki bolj ali manj hlastajo po življenju. V

sedanjem času, polnem tehnologije, pomanjkanju razumevanja in toplih odnosov, marsikateri starši prelagajo svoje naloge na šole, na učitelje in tega se morda niti ne zavedajo ali pa svoje starševske vloge ne znajo igrati. »A tako vas učijo v šoli?« slišim včasih kakega starejšega občana. Osnovno znanje se pridobi v družini. Na tem znanju mi v šoli gradimo dalje. Rada imam naslednji primer: če hiša nima dobrih temeljev, se lahko poruši, v nasprotnem pa lahko v njej prijetno uživaš. Enako je z vzgojo in znanjem. Na dobrih temeljih se bo oboje uspešno nadgrajevalo, negovalo, usvajalo in uporabljalo. Saj vem, tu so še socialni, ekonomski in drugi dejavniki. Toda dejstvo je, da starši prvi »oborožimo« svoje otroke za življenje. Ostalo je le še izpopolnjevanje. In do slednjega jim moramo nakazati pot. Učiteljici ali učitelju z močno in plemenito osebnostjo bodo učenci radi sledili. In nič ni narobe, če vedo, da tudi mi česa ne znamo. Ko skupaj odkrivamo, si stvar bolj zapomnijo. Učiteljeva avtoriteta pa ob tem ne bo trpela.

V razredu se srečujem z učenci, ki hlastajo za knjigami, in s takšnimi, ki jih ob pogledu nanje kar strese. Naj jim

pridigamo o koristnosti branja? Tudi. Ampak boljše je praktično delati in privedi učence do spoznanja, da se izobraževalne, delovne in življenjske zmožnosti tistih, ki so pri bralni pismenosti šibkejši, bistveno razlikujejo od tistih, ki imajo dovolj razvite bralne in druge strategije.

V 7. razredu imamo dolgo branje: učenci na začetku ure tiho berejo primerne knjige. Ker je bil med njimi učenec, ki ima na področju branja zelo velike težave, sem mu prinesla zgodbo, zapisano v obliki stripa. Z užitkom je prebral kar tri stripe in vedel je, o čem govorijo. Ko knjigo preberejo, vsebino predstavijo in včasih vzbudijo zanimanje pri sošolcih, da posežejo po njih. Torej je uspeh dosežen, sploh če gre za slabše bralce. Sošolcem bolj verjamejo kot učiteljem, zato poskušajmo to izkoristiti. Jaz pa na takšen način tudi izvem, kako so učenci knjigo razumeli. S tem pa je dosežen še en cilj – po koncu odmora učenci že sedijo na svojih mestih in berejo. Umirijo se in lažje začnemo z delom. Včasih me vprašajo, kaj katera beseda pomeni. Takoj, ko jo sama razložim, se zavem, da sem storila napako – učencem moramo dati čim več možnosti, da sami pogledajo v SSKJ ali e-SSKJ, torej sami najdejo pomene besed. V razredu jim je poleg priročnikov na razpolago tudi računalnik. Ob tem nastaja slovar besed v zvezku. Širimo in razvijamo besedišče, kar je pomemben element pri učenju branja in razumevanju besedila. Vemo, da si z lastnim delom več zapomnimo, kar prispeva k večji bralni pismenosti.

Ugotavljam, da se je dvignilo število bralcev za bralno značko in posledično obisk v šolski knjižnici. K temu nekaj pripomore tudi projekt *Rastem s knjigo*. Ker redki naši sedmošolci poznajo osrednjo koroško knjižnico, združimo v tem projektu tudi seznanitev z njo. Učenci ob razlagi in vodenju ene izmed knjižničark izpolnjujejo učne liste, v šoli pa jih pregledamo. Šolska

Vir: Branje starejših učencev mlajšim (www.os-crna.si)

knjižničarka se je z učenci pridružila projektu *Noč branja*. In tudi to nekaterim predstavlja motivacijo za branje. Ljudje naj ne hodimo v knjižnice samo z mislijo, s ciljem, da bomo izboljšali svoje bralne sposobnosti. Tja nas mora predvsem peljati želja, potreba po dostopnosti informacij, ki jih kot državljani potrebujemo za aktivno udejstvovanje v družbi ali za rešitev kakega osebnega problema, in pričakovanje, da bomo v knjižnici pridobili prave informacije hitro in brez večjega truda. Sem naj nas zapelje potreba po znanju, spoznavanju, estetskem, umetniškem doživetju, po sprostitvi in druženju.

Velika težava se pri učni uri pojavi ob obravnavi daljšega besedila. Predvsem slabši bralci zavzdihnejo in si že vnaprej sugerirajo, da tega pa oni že ne bodo zmogli. Seveda je potemtakem neuspeh zagotovljen. Zato takšno besedilo ali preberem jaz na glas ali pa ga beremo skupaj oziroma posamezni učenci glasno. Pazim, da ne berejo učenci s težavami na tem področju, ker jih vidim, kako so napeti, ali pa preberejo le nekaj povedi, da se ne počutijo zapostavljene. Zelo pomembno je, da poznamo učence in jim z diferenciranjem šolskega dela le-tega ne priskutimo. Vedno pa je treba preveriti razumevanje besedila. Učenci se navajajo, da se vračajo vanj po odgovor, iščejo poved s pravilnim odgovorom, najdejo ključne besede, napišejo povzetke, razložijo njim neznane besede (slovar!) itn. Zato smo se v okviru šolske skupine za bralno pismenost dogovorile, da se bomo trudile, da bodo učenci brali daljša besedila in na različne načine preverjale njihovo razumevanje prebranega – z vodenimi vprašanji, učnimi listi, tvorjenjem besedil idr. Sem sodi tudi dajanje navodil. Trudimo se, da so kratka, nedvoumna, razumljiva in povedana le enkrat. Uspeh se počasi kaže, a še vedno so izjeme tudi med nami – učitelji. Navada je železna srajca.

Nenehno beremo in opozarjamo, da se mora tehnika branja in pisanja usvojiti na razredni stopnji. Učenci morajo v prvih letih osnovnega pouka branja

Vir: Knjižno darilo bo spodbuda k branju (projekt Rastem s knjigo) (www.os-crna.si)

utrditi temeljne bralne zmožnosti, da lahko dalje usvajajo 'branje za učenje'; gre torej za nadaljnje razvijanje zmožnosti prepoznavanja besed, izboljšanje tekočega branja in hitrosti branja, da lahko berejo povezano besedilo. Šele ko so samostojni pri branju, lahko svojo pozornost usmerijo na naloge razumevanja besedila.

Če učenci ne napredujejo ustrezno pri teh bralnih zmožnostih, imajo lahko številne težave pri razumevanju prebranega in uporabi branja kot sredstva za učenje.

Na žalost brez domačega dela ne gre. Tu pa se kaže nizka miselnost nekaterih staršev, da je treba vse postoriti v šoli.

Že tretje leto se intenzivno dogovarjamo, kaj storiti in kako spodbuditi učence (pa tudi njihove starše), da bi se izboljšalo bralno razumevanje. Poleg že opisanega naj predstavim še nabor idej, ki smo ga pridobile z lastnimi izkušnjami, s pomočjo strokovne literature in v pogovorih s svetovalci Zavoda za šolstvo RS. Pri nekaterih se že kaže uspeh, vsako pa je treba prilagoditi situaciji v razredu in učencem (notranja diferenciacija), saj le tako je učitelj dober učitelj, ker zna uporabiti svoje strokovno znanje in avtonomnost, da ve, čemu dati prednost. Če nakažemo pot le nekaterim učencem, si lahko štejemo za uspeh.

Ker se držimo pravila, da je manj več, skušamo poleg drugih uresničevati naslednje dejavnosti, ki se v bistvu med seboj prepletajo, in moramo vedeti, kdaj katero uporabiti:

- dolgo branje (z bralnim koticom v razredu);
- navodila naj bodo povedana le enkrat;
- uporaba bralnih učnih strategij (VŽN, Paukova strategija, miselni vzorci oziroma pojmovna mreža – učitelj najprej razloži namen strategij, demonstrira modele in vodi učence pri pridobivanju in uporabi strategij, dokler jih ne začnejo uporabljati samostojno).

In kaj učitelj potrebuje, da si oblikuje svojo najboljšo strategijo za preverjanje znanja? Aase (2008) navaja dve temeljni prvini: imeti pregled nad učenčevim delom, da ga lahko analizira in tako ugotovi šibke in močne točke v njegovem znanju, in ko oblikuje povratno informacijo, mora upoštevati predvsem potrebe učenca ter izbrati in poudariti tisto, s čimer bo učenec lahko izboljšal svoj proces učenja / branja; (Poučevanje uporabe strategij bralnega razumevanja učencem lahko pomaga razumeti besedilo pred branjem, med branjem in po njem. Strategije bralnega razumevanja so specifični postopki, da se učenci ozavestijo in usposobijo za prepoznavanje, kako dobro razumejo besedilo,

ki ga berejo, saj tako lahko izboljšajo svoje razumevanje besedila in učenje iz besedila. Dobri bralci zavedno ali nezavedno uporabljajo vrsto strategij bralnega razumevanja, ko berejo besedilo. Lahko uporabijo 'predhodno znanje', uporabijo znanje o vrsti besedila, da potem razumejo tudi jezikovno zgradbo in slog.);

- zapis povzetka;
- branje starejših učencev mlajšim (bralci se s pomočjo učitelja pripravijo na branje z uvodno motivacijo in z vprašanji, s katerimi preverjajo razumevanje prebranega besedila – učenci to obliko dobro sprejemajo);
- slovar besed, besednih zvez, frazemov (nastaja med poukom);
- učenci v dvojicah ali skupinsko preverjajo znanje sošolcev (razlagajo drug drugemu med poukom, na primer pet minut);
- igra vlog (vživijo se v posamezne osebe in situacije, za kar morajo razumeti besedilo in dejanje);
- utemeljujejo svoje mnenje in ga branijo v debatah ter logično sklepajo;
- vsi učitelji morajo tudi pravopisno popraviti pisne naloge, ne glede na to, za kateri predmet gre, učenci pa jih morajo imeti možnost popraviti – učenci namreč mislijo, da morajo znati pravilno knjižno pisati le pri predmetu slovenskega jezika);
- dogovorili smo se, da bo specialna pedagoginja na razredni stopnji imela dopolnilni pouk, kjer bo podarek na bralni pismenosti (tehnik branja in pisanja, razumevanje prebranega in posameznih besed);
- še naprej uresničujemo sklep, da preverimo pisne naloge glede na taksonomske stopnje (prerado se

zgodí, da so naloge na nižjih taksonomskih stopnjah zahtevnosti in da sledimo le minimalnim standardom; če pa so višje, se moramo zavedati, da morajo imeti učenci več časa, da osmislijo odgovor – pri ustnem preverjanju jim ne smemo prehitro postavljati podvprašanj);

- v razredu, kjer uporabljamo tablične računalnike (vključeni smo v projekt Inovativna pedagogika 1:1 v luči kompetenc 21. stoletja), navajamo učence, da iščejo podatke v različnih virih in da se vračajo na besedila pri iskanju odgovorov (učenci imajo radi to tehnologijo, zato večini delo s tabličnimi računalniki ne povzroča težav in so spretni; učenci drug drugemu pomagajo in se hkrati učijo varne rabe interneta; vedeti pa je treba, kje je prava mera uporabe le-tega);
- s tabličnimi računalniki posnamevmo govorni nastop učenca ali le del in ga pozneje analiziramo – učimo se ob dobrih in slabih nastopih;
- že nekaj let posvečamo pozornost urejenosti zvezkov (v vsakem razredu ob zaključku 1. in 2. polletja izberemo dva ali tri najlepše urejene zvezke, ob koncu leta pa vse te izbrane učence in zlate bralce nagradimo (na primer pica ali ogled filma ali kaj drugega primernege); nekatere zvezke tudi razstavimo ter učence pohvalimo po šolskem radiu; ugotavljamo, da večina učencev bolj skrbi za svoje zvezke in se trudijo, saj se navsezadnje lažje učijo iz svojih zapiskov).

Z naborom priporočenih idej zaključujem svoje pisanje. Zdaj je na nas, da znamo našteté ideje in dogovore

uporabiti v pravi meri. Marsikaj je ostalo neizrečenega. Zavedam se, da nisem povedala česa novega, sem pa zapisala, kako se na naši šoli trudimo, da bi dali učencem čim več, jim širili obzorje, kazali pot za naprej, da bi se boljše znašli. Rezultati se ne morejo pokazati takoj, prepričani pa smo, da se v prihodnosti bodo. Morda se bodo tudi zaradi našega doslednega dela bolj znašli pri iskanju informacij, jih znali kritično vrednotiti, po navodilu narediti izdelek, uporabiti kakšen stroj ali izpolniti obrazec, vedeli, da morajo biti pozorni pri podpisu pogodb, se boljše orientirali v potrošniškem svetu, se znali obnašati v uradih, na prireditvah, različnih srečanjih, imeli temo za pogovor, ne bo jih sram govoriti in ne bodo se bali javnega nastopanja. Na vsakem koraku spoznavamo, da funkcionalna pismenost pomaga pri obvladovanju vsakdanjih situacij in reševanju nalog, ki nam jih nalaga življenje. Z njo si odpiramo pot za pridobivanje drugega znanja. Verjamemo, da bomo vsaj komu pokazali pot za naprej.

Literatura

- Bralna pismenost v Sloveniji Evropi (Zbornik konference na Brdu, 25. in 26. oktober 2011).* Dostopno na www.zrss.si/bralnapismenost, 26. 7. 2014.
- Ali smo funkcionalno pismeni?* Dostopno na <http://www.poslovni-bazar.si>, 28. 7. 2014.

Fotografiji sta s spletne strani šole in sta dostopni na naslovu: www.os-crna.si.

Vljudno vabljeni na ogled razstav Belokranjskega muzeja v metliškem gradu in dislociranih enotah

Življenje ljudi v Beli krajini od prazgodovine do sredine 20. stoletja

www.belokranjski-muzej.si

Spominska hiša Otona Župančiča Vinica, Muzejska hiša Semič, Galerija Kambič Metlika